http://www.etnolog.org.ua

О. О. Микитенко

МОЛОДІСТЬ У ДОСВІДІ: БЛАЖЕ РИСТОВСЬКОМУ – 85!

21 березня 2016 року виповнилося 85 років академіку Македонської академії наук і мистецтв (МАНМ) (з 1988 р.), голові Комітету з питань македонсько-українського співробітництва, голові редколегії Македонської енциклопедії, Почесному члену Національної академії наук України Блаже Ристовському.

Сердечно вітаючи нашого дорогого колегу з ювілеєм, наголосимо, що саме з Інститутом мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (ІМФЕ ім. М. Т. Рильського) завжди була пов'язана багаторічна наукова й організаційна діяльність Б. Ристовського – знаного громадського й культурного діяча, видатного науковця, славіста, історика, етнолога та фольклориста. Б. Ристовський обіймав посаду директора Інституту фольклору в Скоп'є (1966–1977); очолював групу з проблем культурної історії та відділ балканознавства Інституту національної історії МАНМ (1977–1991); був заступником голови першого Уряду незалежної Республіки Македонії (1991–1992); науковим радником в Інституті старослов'янської культури (1993–1995). Почесний член Спілки письменників Македонії.

Вагомими є заслуги Б. Ристовського як організатора численних наукових заходів – конференцій, зібрань, симпозіумів. Він – один з ініціаторів наукового співробітництва між МАНМ та НАН України, редактор Українсько-македонського збірника за результатами цих наукових зустрічей (1–6 т.). Має понад 900 наукових фахових праць, виданих як у Македонії, так і за кордоном.

http://www.etnolog.org.ua

Б. Ристовський неодноразово приїздив до Києва й завжди був дорогим гостем у стінах ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. У травні 2010 року він брав участь у презентації спецвипуску журналу «Народна творчість та етнографія» (№ 3, 2009), присвяченого македонській фольклористиці та етнології. Це видання, науковим координатором якого був учений, дало можливість ознайомитися з актуальними проблемами сучасної македонської фольклористики та етнології, розкрило нові перспективні напрями наукового співробітництва в галузі народознавства. Воно стало результатом співпраці між ІМФЕ ім. М. Т. Рильського й Македонською академією наук і мистецтв та Інститутом фольклору ім. Марка Цепенкова (Скоп'є), засвідчивши піввікову історію співробітництва українських і македонських славістів, фольклористів, етнографів та мистецтвознавців. Б. Ристовський як координатор і один з авторів цього спецвипуску спрямував увагу колег на найактуальніші проблеми наукового аналізу – питання вивчення македонської національної ідентичності на рівні мови, народної культури, міжетнічних стосунків. Як відомо, ентитет народної традиції Македонії складається з етнічно багатоманітної і яскравої палітри її різних культурних традицій – македонської, а також албанської, турецької, волоської, ромської, що вводять народну культуру в широкий (балканський та європейський) контекст.

Б. Ристовський – незмінний голова Комітету з питань македонсько-українського співробітництва, започаткованого на початку 2000-х років у межах Договору про дружбу і співробітництво між Україною та Республікою Македонія й Договором про співпрацю між академіями обох країн. Без перебільшення можна стверджувати, що діяльність Б. Ристовського стала запорукою того, що «вчені України і Республіки Македонія встигли чимало зробити для розвитку наукової співпраці, формування спільних дослідницьких проектів, перш за все у галузі соціальних і гуманітарних наук» [1, с. 23].

http://www.etnolog.org.ua

Увага Б. Ристовського до України, її історії та культури не випадкова. Займаючись питаннями македонської історичної свідомості в історичному та сучасному контекстах, науковець наголошує на паралелях і аналогіях у розвитку й становленні історичної свідомості українського та македонського народів [5, с. 83].

Щодо цього пригадується конференція «Українсько-македонські паралелі в історії і сучасності», що відбулася 2006 року в Сімферополі. Б. Ристовський очолював македонську делегацію й виступив з доповіддю «Шевченко в українській та Мисирков у македонській культурі (у світлі українсько-македонських відносин і впливів)». Учений підкреслив, що Крсте Мисирков відіграв таку саму роль у македонській культурі, як Тарас Шевченко в українській, його діяльність «на македонському ґрунті повністю відповідає шевченковій епосі відродження в Україні» [2, с. 283]. Визначною подією стало відкриття (під час проведення Днів науки Македонії в Україні, що відбулися 2008 року в Одесі) меморіальної дошки на будинку, в якому мешкав К. Мисирков.

Діяльність К. Мисиркова, якого визнано «особою македонського XX ст.», завжди була предметом наукового аналізу Б. Ристовського як історика та фольклориста. Про значення славістичного доробку К. Мисиркова науковець пише в численних працях, зокрема у фундаментальній монографії *Крсте Мисирков (1874–1926): Прилог кон проучувањето на развитокот на македонската национална мисла* (Скопје, 1966) («Крсте Мисирков (1874–1926): До питання вивчення розвитку македонської національної думки»). Ще в 1846 році українець В. Григорович спонукав Д. Миладинова написати «Граматику рідної мови», проте через складні історичні умови національного розвитку в Македонії це було зроблено лише К. Мисирковим 1903 року.

Б. Ристовський, визначаючи роль К. Мисиркова як засновника македонської національно-історичної науки, ідеолога ма-

http://www.etnolog.org.ua

кедонського національного розвитку, кодифікатора на основі західномакедонських говірок сучасної македонської літературної мови, зауважує, що він був «найбільш енциклопедичним македонським славістом» із широким діапазоном наукових зацікавлень, особою, що без остраху порушувала найгостріші в той час історичні, етнографічні, філологічні та національно-політичні проблеми Македонії і Балкан. К. Мисирков так само, як і Шевченко, виходив із народно-поетичної традиції – збирав і вивчав народні пісні та народні говірки, на основі яких було створено й кодифіковано македонську літературну мову.

Б. Ристовський у своїй науковій діяльності також завжди порушував найгостріші проблеми. Головною метою для нього було й залишається вивчення становлення та розвитку історичної думки македонців, усебічний аналіз «історичної свідомості македонців» як чинника національної ідентичності й передумови створення сучасної держави. Саме Б. Ристовський наголосив на необхідності простежити цілісний розвиток історичної свідомості македонського народу на всьому періоді історичного розвитку, спираючись на різні джерела, зокрема й на усну народну традицію, яка визначала історичний, етнографічний, культурний та географічний образ Македонії ще на початку XIX ст.

Формування історичних традицій, становлення національної думки македонців відбувалося в умовах існування без єдиного й загальновизнаного імені народу, і спогади про македонське історичне минуле безперервно передавалися через усну народну творчість – перекази, легенди, топоніми, пісні, оповідання тощо. Пізніше з'являються підручники на «македонському наріччі» – А. і П. Зографських, Д. Македонського, К. Шапкарева, В. Мачуковського, Г. Пулевського та ін. Водночас зацікавленість іноземців етнографією, філологією, культурою македонців пробуджує всенародний інтерес до свого історичного минулого. Відомі славісти та публіцисти другої

http://www.etnolog.org.ua

половини XIX ст. – П. Драганов, Л. Мазінг, К. Хрон, І. О. Бодуен де Куртене та ін. – зробили великий внесок у становлення історичної думки македонського народу, висунувши на історичну арену таких прогресивних національно-культурних діячів, як К. Мисирков, Д. Чуповський, Н. Вапцаров та ін. Діяльність кожного з них досліджував Б. Ристовський.

Непростий період становлення наукової фольклористичної школи в Македонії, як і в інших слов'янських країнах, був пов'язаний із містифікаціями народної творчості. Проблема автентичності фольклору, зокрема, у зібраннях М. Цепенкова, також стала предметом уваги Б. Ристовського-науковця.

У 2009 році Б. Ристовський підготував видання, присвячене «бессарабському болгарину» П. Драганову (з нагоди 150-річчя від дня народження видатного славіста-філолога, етнографа, фольклориста, літературознавця й культурно-національного діяча, бібліографа, лексикографа, демографа, публіциста та педагога). Підкреслюючи роль П. Драганова як засновника македоністики, афірматора й «послідовного захисника самобутності македонського народу, його невизнаної мови, його привласненого фольклору, його викривленої та прихованої історії, прибічника македонської національної свідомості і культури, його власного ентитету у слов'янському світі», автор зауважив, що увага до цієї постаті не випадкова – його укладений після дворічних польових досліджень у Македонії «Македонсько-слов'янський збірник із додатком словника», виданий у Санкт-Петербурзі 1894 року, став першим виданням іноземного автора, здійсненим на «македонській національній основі» [3, с. 8].

Одним з головних завдань у програмах багатьох македонських асоціацій, що діяли в кінці XIX – на початку XX ст., було вивчення македонської народної творчості. Це було одним із головних завдань К. Мисиркова в Одесі, а також Д. Чуповського, котрий стояв на чолі заснованого 1902 року в

http://www.etnolog.org.ua

Санкт-Петербурзі Македонського науково-літературного товариства, у статуті якого окремим завданням було зазначено «збирати й вивчати історичні пам'ятки та особливості побуту македонських слов'ян» [4, с. 8]. Д. Чуповський, як відомо, готував «План укладання македонського словника» – по суті, енциклопедію, куди мали ввійти «мова македонців, народні пісні, казки та прислів'я, народні музичні інструменти і народна музика, македонська література, церковна і світська» і т. ін. Водночас ще Г. Пулевський у заснованому ним 1888 року в Софії Слов'яномакедонському літературному товаристві головною метою ставив завдання «відродження народної македонської літератури», і сам збирав та видавав македонські народні пісні. Статутною метою белградської Спілки македонських учнів та студентів «Вардар» (1894) було «вивчення та ознайомлення зі своєю батьківщиною з географічного, етнографічного та історичного погляду».

Усі ці етапи становлення національної македонської думки детально, на широкому фактичному (переважно архівному) матеріалі, на історичному тлі всебічно вивчав і досі вивчає Б. Ристовський. До прикладу, можемо навести його праці з приводу дослідження Мисиркового «Вардару» – першого журналу сучасною македонською літературною мовою, задуманого й підготовленого в Одесі. Серед завдань часопису були «публікація та дослідження пам'яток усної народної творчості македонців», а також «опис вдачі, звичаїв, народного вбрання, польові та домашні знаряддя, методи та характер праці, домашній устрій, побут і виховання, сучасне народне життя македонців» тощо.

У працях Б. Ристовського уважно простежено довгий і непростий шлях становлення македонської національної школи етнології і фольклористики. Цьому питанню він присвятив увагу також як керівник Інституту фольклору ім. Марка Цепенкова в Скоп'є. Саме Етнологічний музей та Фольклорний

http://www.etnolog.org.ua

інститут, заснований у 1950 році, були, як відомо, серед перших науково-дослідних установ Македонії. Згодом, у 1962 році, Інститут було перейменовано в Інститут фольклору, від якого як окрема наукова установа відокремився Інститут македонської мови ім. Крсте Мисиркова (1963). Ім'я Марка Цепенкова було надано Інституту фольклору в 1997 році. Б. Ристовський очолював цей інститут понад десять років – з 1966 по 1977 рік. Саме за його керівництва, починаючи з 1969 року, Інститут кожні два роки проводив Міжнародний симпозіум з балканського фольклору, учасниками якого були й українські науковці, широко розгорнув видавничу діяльність, зокрема, з 1968 року почав регулярно видавати свій друкований орган – збірник «Македонський фольклор», де друкувалися п'ятьма мовами й матеріали симпозіуму.

На численних міжнародних конференціях, славістичних конгресах, симпозіумах тощо академік Б. Ристовський неодмінно відстоював – часто в гострих дискусіях – питання македонської культурної, історичної й національної ідентичності. Його праці сприяли утвердженню македонської фольклористичної та етнографічної думки, розвитку плідних двосторонніх українсько-македонських наукових взаємин. Він завжди підкреслює, що співробітництво між Інститутом фольклору ім. М. Цепенкова та ІМФЕ ім. М. Т. Рильського «має піввікову історію і особливо поглибилося у часи незалежності», у межах співпраці між МАНМ та НАН України.

Ми неодноразово мали нагоду пересвідчитися, який авторитет має академік Б. Ристовський не лише серед колег-науковців, але й серед пересічних людей. Ми були свідками, коли під час поїздки по Македонії він (як справжній гостинний господар, академік прагнув ознайомити українську делегацію з найвизначнішими історико-культурними пам'ятками країни), сидячи поруч із водієм наданого Українською Амбасадою мікроавтобуса, змушений був питати в сільських мешканців,

http://www.etnolog.org.ua

як гірськими дорогами проїхати до того чи іншого монастиря. Перехожі його відразу пізнавали, розпочиналася розмова, і було зрозуміло – у Македонії Б. Ристовський є людиною знаною і шанованою.

Дозвольте побажати Вам, дорогий ювіляре, багато сил, міцного здоров'я, творчої наснаги, нових праць і наукових задумів, нових зустрічей на широких славістичних теренах!

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Вітальне слово Президента НАН України Бориса Патона на Відкритті Днів науки Республіки Македонія в Україні // Українсько-македонський науковий збірник. – Київ, 2000. – Вип. 15. – С. 23–26.

2. *Ристовски Б.* Шевченко в украинской и Мисирков в македонской культуре (в свете украинско-македонских отношений и влияний) // Українсько-македонський науковий збірник. – Київ, 2006. – Вип. 2. – С. 282–287.

3. *Ристовски Б.* Предговор // Петар Драганов. Македонија и македонците. Македонскословенски зборник I / подготовка, редакција и коментари Б. Ристовски. – Скопје : Македонска академија на науките и уметностите, 2009. – С. 7–8.

4. *Ристовський Б.* З нагоди виходу македонського номера // Народна творчість та етнографія : Македонська фольклористика. – 2009. – № 3. – С. 8–10.

5. *Рістовскі Б.* Формування і становлення історичної думки македонців у сучасному контексті. (Основні тези) // Українсько-македонський науковий збірник. – Київ, 2005. – Вип. 1. – С. 80–84.